

Tutkijat aineistojen äärellä

Idäntutkimus kokosi kiertoaastattelussa tutkijoiden kokemuksia arkistojen ja kirjastojen käytöstä Venäjällä ja itäisessä Euroopassa. Mitä tutkimusaineistoa kirjastoista ja arkistoista haetaan, ja mitkä ovatkaan haastattelemiemme tutkijoiden mieleenpainuvimmat kokemukset ja parhaat vinkit?

Haastatteluun osallistuivat Susan Ikonen ja Elina Viljanen Helsingin yliopistosta, Pia Koivunen Turun yliopistosta ja Lindsay Ceballos Lafayette Collegesta, Eastonista (PA, USA).

Ikonen tutkii Neuvostoliiton kulttuuri- ja poliittista historiaa. Myös Koivusen alaa ovat Venäjän ja Neuvostoliiton poliittinen ja kulttuurihistoria, erityisesti kulttuuridiplomatia, kulttuurivaihto, turismi, kansainväliset järjestöt ja megatapahtumat. Viljanen tutkii venäläistä kulttuuri- ja aatehistoriaa ja Stalinin ajan kulttuuria. Ceballos keskittyy työssään Venäjän hopeakauden kirjallisuuteen ja aatehistoriaan, tarkemmin ottaen Dostojevskin vastaanottoon venäläisessä kirjallisuuskritiikissä, filosofiassa ja teatterissa vuosina 1880–1910.

Tutkijoilla on monipuolinen kokemus kirjastoista ja arkistoista, joista seuraavassa tarkemmin:

Missä arkistoissa tai kirjastoissa olet työskennellyt Venäjällä tai itäisessä Euroopassa?

Ikonen: RGALI, RGANI, TSAOPIM, GARF, RGAE, Lenin-kirjasto, Venäjän kansalliskirjaston (Pietari) toimipaikat Nevskillä, Fontankalla ja Moskovski prospektilla; lisäksi Memorialin arkisto Pietarissa.

Koivunen: Moskovassa: Venäjän federaation valtionarkisto (GARF), sosiaali-poliittisen historian arkisto (vanhempi puoluearkisto, RGASPI), uudemman ajan historian arkisto (uudempi puoluearkisto, RGANI), Kirjallisuus- ja taidearkisto (RGALI), Moskovan kaupunginarkisto (TsAOMPIM), talous historian arkisto (RGAE), elokuva- ja valokuva-arkisto. Valtionkirjasto (Leninka), Historiallinen kirjasto, Gorbachev foundationin kirjasto. Pietarissa: Kansalliskirjasto. Budapestissa: Open society archive (aineistoja paljon myös verkossa).

Viljanen: RGALI (Moskova), Glinka museon musiikkiarkisto (Moskova), Moskovan Tšaikovski konservatorion arkisto, Venäjän valtion taiteiden historian instituutin kirjasto ja arkisto (RIII, Pietari), Pietarin Rimski-Korsakov -konservatorion arkisto ja kirjasto, Pietarin filharmonisen orkesterin arkisto.

Ceballos: Viimeksi työskentelin Venäläisen kirjallisuuden instituutin (Puškinski dom) arkistossa Pietarissa, Venäjän kansalliskirjaston aikakauslehtiosastolla ja Pietarin valtiollisen teatterin kirjastossa. Kahtena viime kesänä olen työskennellyt myös Moskovan taiteellisen teatterin (MHAT) ja Venäjän valtiollisen taidekirjaston arkistoissa. Vuosia sitten tein jonkun

verran töitä myös Kommunistisen puolueen arkistossa ja Venäjän valtion kirjallisuuden ja taiteen arkistossa (RGALI).

Millaisia aineistoja olet niissä käyttänyt?

Ikonen: Arkistoissa: NKP:n keskuskomitean aineistoja, puolueosastojen aineistoja, kirjailijaliiton aineistoja (kokousten protokollat ja stenogrammit), kustantamojen erilaisia aineistoja (kustannussopimukset, kirjeenvaihto ym.), elokuvastudioiden aineistoja (ks. ed.). Kirjastoissa: sanomalehtiartikkeleita, journal-artikkeleita, myös tutkimuskirjallisuutta (jota ei Suomessa saatavilla), em. aineistoja koskevia bibliografioita.

Koivunen: Dokumentteja (raportteja, kirjeenvaihtoa, lausuntoja, päätöksiä, tilannekatsauksia), painettuja materiaaleja, kirjoja, valokuvia.

Viljanen: Käsikirjoituksia sekä alkuperäisinä että mikrofilmillä, valokuvamateriaaleja, nuotteja, kirjoja, päiväkirjoja, lehtileikkeitä, kirjoja, aikakauslehtiä, sanomalehtiä, käsiohjelmia, muistiinpanolehtiä (eri henkilöiden, seurojen ja instituutioiden arkistokansioita).

Ceballos: Pääasiassa tutkin arkistoituja käsikirjoituksia, joita säilytetään teatterikirjastoissa. Käytän eniten aikaa digitoimattomien, ennen vallankumousta ilmestyneiden aikakauslehtien läpikäymiseen. Puškinski domissa tutkin esimerkiksi runoilijoiden Nikolai Minskin ja Dmitri Merežkovskin sekä kirjallisuuskriitikko Aleksander Kugelin henkilökohtaisia arkistoja.

Mikä on ollut mieleenpainuvuin kokemus arkistotyöskentelystä?

Ikonen: Kun löytää vastauksen kysymykseen, johon ei uskonut löytävänsä vastausta, mikä ei toki ole spesifiä vain venäläiselle arkistotyöskentelylle. Mieleenpainuvinta on ollut ehkä se, kun kaiken ennakkovalmistelun ja alun tietämättömyyden jälkeen saa ”rutiinin” arkistotyöskentelyyn ja pääsee siihen pisteeseen, ettei se ”paljon puhuttu arkistotyöskentely Venäjällä” ole enää mitenkään erityisen merkittävää vaan ”business as usual”. Merkittävää on huomata myös, että tietää päässeensä sekä arkistoihin että aineistoihin ”sisään”. Löydöt ja tutkimuksen eteneminen toki ilahduttavat aina! Memorialin arkistossa käynti on tuorein kokemukseni, ja se oli mieleenpainuva siksi, että se oli ensimmäinen ei-virallinen arkisto, jossa kävin Venäjällä.

Koivunen: Arkistotyöskentely Venäjällä on niin erilaista kuin missään muualla, missä olen arkistoja käyttänyt, että tähän vastatakseni pitäisi kirjoittaa kirja. Viime aikoina mieleenpainuvinta on ollut arkistotyön helpottuminen valokuvauksen ansiosta. Aiemmin kuvaaminen oli ankarasti kiellettyä ja siksi edelleen tuntuu hieman oudolta, jopa syntiseltä valokuvata dokumentteja, vaikka siihen olisi lupa ja siitä olisi maksanut. Mieleenpainuvaa on myös ollut se, kun on löytänyt juuri sen dokumentin, jota on etsinyt tai jotain, mitä ei ollut edes unelmoinut löytävänsä. Kielteisistä kokemuksista rankin oli suksien meneminen ristiin erään arkistonhoitajan kanssa. Käytös muuttui yhtäkkiä epäkohteliaaksi, palvelu huononi ja työskentely ko. arkistossa muuttui helvetilliseksi. Syy selvisi vasta viimeisenä päivänä. Olin aiemmalla kerralla kirjoittanut arkistonhoitajan mielestä ”väärällä tavalla” lukusalin vieraskirjaan.

Viljanen: Moskovassa ja Pietarissa on suuret erot siinä, miten yksittäinen tutkija pääsee käsiksi materiaaleihin. Pietarissa kaikki on helpompaa ja edullisempaa tai vaihtoehtoisesti ilmaista. Moskovassa joutuu maksamaan muun muassa valokuvaamisesta ja kopioimisesta.

Ceballos: Luultavasti ikimuistoisin tutkimukseen liittyvä kokemukseni liittyy Pietarin valtiollisen teatterin kirjastoon, joka on muuten yksi hienoimmista kirjastoista, missä olen koskaan käynyt. Bibliografit siellä ovat todellisia alansa ekspertejä ja aina valmiita auttamaan

monimutkaisen katalogisysteemin navigoimisessa. Siellä työskennellessäni katsoin 1900-luvun alussa tuotettujen Dostojevskin teoksiin perustuvien teatterisovitusten käsikirjoituksia. Olin todella väsynyt matkustamisesta ja tiiviistä työnteosta (sekä jalkapallon MM-kisoista). Yhtenä päivänä yksi kirjastonhoitajista katsahti minuun ja kysyi, ”Mikä sinun on Lindsay? Et näytä olevan oma itsesi tänään.” Olin yhtä aikaa liikuttunut ja yllättyneenä. Jokainen, joka on koskaan tehnyt töitä jossain Venäjän valtavista valtion kirjastoista tai isoista ja usein tiukasti valvotuista valtion arkistoista ymmärtää, kuinka epätodelliselta tämä kirjastonhoitajan henkilökohtainen huomionsoitus tuntui!

Millaisia vinkkejä arkisto- tai kirjastotyöstä antaisit muille tutkijoille tai tutkimusta suunnitteleville?

Ikonen: Hyvin suunniteltu on 1/4 tehty (kirjaimellisesti). Aikaa tulee varata kaikkeen. Jos varautuu viivästyksiin ja hidasteisiin, voi ilahtua myönteisesti, kun asiat etenevätkin oletettua nopeammin. Päinvastaisessa tapauksessa uhkana voi olla vahva turhautuminen, jopa paniikki, jos aikaa on varannut liian vähän. Kirjastojen suhteen etenkin Pietarin Moskovski prospektin toimipaikka voi vaatia erityistä kärsivällisyyttä.

Koivunen: Tutustu aiheeseesi mahdollisimman hyvin ennen arkistoihin menoa julkaisutujen ja verkossa saatavien aineistojen avulla, jotta tiedät, mitä etsit. Monilla arkistoilla on verkossa luettelot, joiden perusteella voi jo suunnitella, mitä aineistoja voisi arkistossa käydä läpi. Matka kannattaa suunnitella ja aikatauluttaa tarkasti. Mihinkään arkistoon/arkistoihin ehtii matkan aikana tutustua, milloin ne ovat auki ja kauanko aineistojen tilaamisessa kestää. Venäjällä kannattaa aina olla suunnitelma A:n lisäksi myös B, C ja D. Arkisto/kirjasto voi olla siivouspäivän vuoksi kiinni, tilaamasi aineistot eivät olekaan tulleet tai kulkulupasi on mennyt hukkaan ja joudut odottamaan uuden saamista. Vähintään kannattaa pitää mukana vaikka kirjaa tai artikkelia, jota voi mennä lukemaan, jos kaikki muut suunnitelmat menevät mönkään.

Viljanen: Mukana on oltava arkistokohtaiset suositukset omalta instituutiolta. Apurahaan kannattaa sisällyttää kopiointi ja valokuvausmaksut. Hinnat voi tarkistaa kyseisestä arkistosta. Arkistomateriaaleja voi tilata jo Suomesta käsin netin kautta, jotta ne ovat valmiina tutkijan saapuessa paikalle.

Ceballos: Neuvoni koskee varmaankin arkistotyötä missä tahansa. Neuvoisin olemaan periksi antamaton ja hyvin valmistautunut. Yritä myös olla joustava arkistonhoitajan suhteen silloinkin, kun olet turhautunut odottamattomien viivytysten tai muiden vastoinkäymisten seurauksena. Älä myöskään epäröi oikaista henkilökuntaa tai tarkistaa yksityiskohtia, jos he tekevät jotain väärin tai jos arkistojen järjestyksenpidossa on ylipäänsä parantamisen varaa. Kokemukseni mukaan arkistojen työntekijät arvostavat yksityiskohtiin perehtynyttä tutkijaa. Vietä myös tehetkiä henkilökunnan seurassa ja mene keittiöön syömään lounaasi heidän kanssaan!

Katja Lehtisaari ja Saara Ratilainen